

Etik i samskabelse med børn

Af Anne Marie Kragh Pahuus

[Anne Marie Kragh Pahuus](#) er filosof og prodekan ved Arts, Aarhus Universitet og med i CoC Playful Minds' Advisory Board siden 2019

Artikel udgivet juni 2022

CoC Playful Minds

Kløvermarken 35, 7190 Billund

Danmark

Artiklen kan frit downloades fra www.playfulminds.org

ISBN 978-87-93907-34-8 (PDF)

CoC.
Playful
Minds

Indhold

Hvad er etik?	3
Konsekvensetik.....	6
Pligtetik.....	9
Nærhedsetik.....	12
Dydsetik	14
Opsamling	17
Litteratur og referencer	17

Hvad er etik?

Etik handler om menneskelige handlinger og om godt og ondt som resultater af disse handlinger. Etik er dermed bredt forstået teorier om alle de hensyn til noget af værdi, som vi kan blive enige om, at alle fornuftige væsener skal tage, hvis vi skal kunne leve et godt liv. Det gode liv er et tema, der rækker ud over etikken og til spørgsmål om, hvorvidt man f.eks. har mulighed for at udfolde sine talenter og lære nyt, mens etik i snæver forstand har med det mellemmenneskelige og hensynene i de forhold at gøre.

Det kan også formuleres på den måde, at vi etisk er stillet ind under en fordring om at forstå det gode forhold mellem alle mennesker og at leve op til det, som vi skylder andre at påtage os. Et moralsk svigt er et svigt i forhold til noget, som handler om et fællesskab, dets normer, regler og hensyn. Etik angår både de handlinger og den ondskab, som er strafbar i juridisk forstand og dermed har karakter af egentlige forbrydelser, men det angår også alle de handlinger, hvor vi ikke nødvendigvis overtræder vedtagne love og formulerede normer, men alligevel må siges at svigte moralsk, fordi man svigter et andet menneske og samtidig kunne have vidst bedre og kunne have vist mere menneskelighed og godhed, om man blot havde været sig sit ansvar bevidst. Dermed har det etiske felt også med anger, skyld og bebrejdelse at gøre. Angre kan vi, fordi vi forstår og indser, at vi kunne have handlet anderledes og gerne ville have handlet anderledes. Ingen kan gå skyldfri gennem et liv, hvis vi ved skyld forstår, at vi mere eller mindre uforvarende kommer til at overse, svigte eller forsømme de etiske hensyn, man med rimelighed godt kunne forlange af os at tage. Skyld som det at have lod og del i andres lykke og lidelse opstår hver gang, et menneske læner sig op ad et andet, hvor et menneske tør overlade noget til andre, dvs. hvor man tør gøre sig delvist afhængig af andre mennesker. Vi lægger hele tiden mindre eller større dele af vores liv i andres hænder, som den danske filosof og teolog K.E. Løgstrup formulerer det (Den etiske fordring, 1956). Ondskab og svigt er dermed også unndladelssynder, dvs. alle de ting, vi ikke får gjort i situationer, hvor vi burde have været klar til at gribe ind med hjælp og støtte. Vi lever i en forbundethed, hvor vi kan gøre godt og desværre også ondt mod hinanden. Og vi er altid forbundne og viklet ind i hinandens liv og lykke. Etik opstår som alle de spørgsmål om godt og ondt, som opstår ud af denne forbundethed – hvor vi lever med og desværre også mod hinanden.

Ulighed som naturligt vilkår

Børn er født så afhængige af andres hjælp, at de naturligt lægger meget i andres hænder. De lever med og følger med og bliver præget afgørende af deres omgivers opmærksomhed på deres behov. Et barn overlader dermed naturligt mere til voksne end voksne er tilbøjelige til at gøre til hinanden. Det er derfor helt oplagt at tale om etik i samskabelse med børn – der er mange forventninger til voksnes ansvarlighed alene indbygget i det forhold, at børn er afhængige af ansvarlige voksne. Som helt små kan vi ikke lade være med at være afhængige, en baby er ikke bevidst afhængig af andre, men er det som en lille person, der kun med andres hjælp kan blive mæt, få varmen og blive til ved at blive holdt af og holdt om. Som små rækker vi uvilkårligt ud, og forhåbentlig bliver vi taget imod som de afhængige væsener, vi begynder livet som. Men også større børn har behov for ansvarlige voksne til at beskytte og nære et liv, der er på vej til at formes og modnes, og som risikerer at gå til grunde eller visne, hvis man ikke har tilstrækkelig opmærksomhed over for det. Kærlighed, respekt, agtelse og accept er noget, vi vokser i som mennesker. Det stopper ikke ved barndommen, men det er tydeligt i den fase af livet.

I arbejdet med mennesker er alle relationer dermed etisk relevante i udgangspunktet, hvis der er et forhold, hvor den ene er afhængig af den anden. Den ene har indflydelse på noget - nogle gange lidt, nogle gange meget - i det andet menneskes liv. Forholdet mellem den professionelle og dem, der arbejdes med, er f.eks. etisk relevant som et spørgsmål om, hvordan en læge, terapeut, lærer eller en socialpædagog kan forstå at respektere en værdi som er barnets, patientens eller borgerens. En værdi kan være meget forskellige ting. Det kan være noget så enkelt som kropslig integritet og blufærdighed. Et hensyn til blufærdighed er et hensyn til det menneskes grænser, og overskrides sådanne grænser, kan man påføre den anden en skade, som man med almindelig indlevelse og betænksomhed sagtens kunne have undgået. Således handler etik også om, hvorvidt den, der handler, kunne have handlet anderledes. Et rovdyr, der i flok eller med list dræber et andet dyr, er ikke ondt. Det skal stille sin sult og skaffe næring til sine unger. Et menneske kan meget mere end det. Det kan reagere menneskeligt på grænsesituationerne liv og død, dvs. med f.eks. håb, forventning, beskyttelse, lindring, hensyn, værdighed og støtte. Medfølelsen og empatien er en etisk grundholdning i forhold til lidelse. Forventning og glæde er etiske grundholdninger i forhold til lykke.

Alle de involverede i samskabelse med børn

For at indkredse etikken i samskabelse med børn skal vi i det følgende udpege fire etiske perspektiver, som på en overskuelig måde beskriver nogle af de mange typer hensyn, man kan tale om i samskabelse med børn. Overblikket får ikke alt med, men vi går systematisk igennem feltet af værdier for at se, hvilke overskrifter vi kan sætte på det. De fire etiske grundværdier er nytte, pligt, omsorg og dyd: I nytteetikken ser man på nytte eller gavn for helheden, i pligtetikken på pligter og forpligtelser ift. det menneskelige fællesskab, i omsorgsetikken er fokus på omsorg og nærhed ift. mennesker, der er afhængige af ens hjælp, og i dydsetikken behandles de dyder eller karaktertræk, som skal opøves, hvis vi skal se ud over os selv og kunne være noget for andre på en måde, der faktisk hjælper.

Nytteetik, pligtetik, omsorgsetik og dydsetik er fire grundlæggende former for etiske positioner. Det er alle fire perspektiver på det gode liv, men alle nogle, som vi har behov for at lære og øve os i for at leve op til standarderne for et etisk set godt liv. Som børn kan vi endnu ikke gennemskue, hvad der er mest gavn i, hvilke pligter vi har, hvordan vi tager os bedst af andre med omsorg, og vi har endnu ikke trænet os selv i tilstrækkeligt mange situationer, der kræver dyder som mod, mådehold, retfærdighed eller barmhjertighed. Alle har medfødt anlæg for at gøre gavn, forpligte sig, være ven og være dygtig i handling, men det kræver en menneskelig modenhed at være i besiddelse af alt dette på en måde, hvor man kan tale om at kunne agere som en ansvarlig verdensborger.

Børn kan dog i den grad inspirere i vores forståelse af det etiske liv, men før vi kommer til de voksnes perspektiv og inspirationen fra børn, begynder vi med at tage barnets perspektiv og derudfra at se nærmere på en samskabelsessituation.

Lad os sige, at vi f.eks. indretter en sti mellem skole og butikscentrum. Vi er sammen om at lave en lille del af byen om. Noget bliver måske brugt op i processen, der fjernes træer, der har stået der længe eller andet, men der er en chance for, at noget godt opstår, som kan skabe nye muligheder i menneskers liv. Måske sætter det at tegne og indrette et nyt byrum sammen nye venskaber i gang, både i samskabelsesprocessen og på de steder, som børnene bidrager til at indrette. Der er også en risiko for, at man spilder tiden eller, at der er nogen, der ikke blev inddraget eller hørt i processen. Måske glemte man i gruppen at inddrage netop

de børn, der havde langt mere brug for venner end dem, der var med. Måske får det så afgørende betydning for de involverede børns trivsel og dermed sundhed i mange år frem, at dette opvejer hensynet til alt andet. Måske nogle andre unge tager det samskabte i brug og opdager, at de hellere ville have været det foruden. Det er svært at vide, om en forandring er til det bedre. Når man handler, gør man en forskel, og de involverede kan med rimelighed forlange, at der tænkes over de værdier, der er på spil.

Der bliver bygget og sat sammen, noget må forbruges for, at noget andet kan opstå. Man bruger tid, kræfter og materiale og står med et fælles produkt. Nogle er inviteret ind, andre er der ikke blevet plads til i denne omgang. Nogle kender hinanden på forhånd og andre troede, at der var bedre tid til dem, end der viste sig at være, da alle fik travlt med at skabe noget nyt sammen. Nogle børn står og føler sig lidt glemt, selv om de i princippet deltog. I tilbageblik er de måske alligevel stolte over at have deltaget og bliver glade for resultatet. På den måde kan det være svært at slå fast, fra hvilket øjeblik vi skal gøre status over projektet. Skal vi vide om projektet etisk set lykkedes cirka midtvejs? Skal vi vente til skolevejen står færdig, eller til den har været i brug og viser sit værd i praksis? Eller må vi have tålmodighed og stole på, at effekten vil vise sig uden, at vi ser efter og gør status? Er det godt, det, der er sket, mens man har skabt i fællesskab? Og hvor lang tid efter kan vi se, om det blev godt? Mens man står i fælles handling, kan det være svært at vide, hvor godt det ender med at blive.

Har naturen lidt skade på en overdrevent indgribende måde? Er fællesskabet styrket? Skolevejen sikrere? Blev børnene bedre hørt og inddraget i forhold til deres skoleliv? Hvilke værdier er vigtigst, og kan værdierne nogle gange strides, f.eks. så gode nu fældede træer, der har betydet meget for de ældre borgere og kunne få stor betydning for børnene, burde have opvejet behovet for kunst, udsyn og sikkerhed?

Der er altid en flerhed af værdier i situationer med mange mennesker involveret. En ting kan man dog slå fast: går man enegang og melder sig helt ud af samskabende fællesskaber og alene ønsker at drage fordel af de ting, som mange i fællesskab har opbygget, så opfører man sig egoistisk og uetisk. Man vil gerne nyde, men er ikke indstillet på at yde. Man vil ikke give af sin egen tid, men overlader alt arbejdet til andre.

Etik handler om alt dette. Om at tage del i det fælles liv og tage hensyn til alle, der måtte mærke konsekvenserne af det gjorte. Etik handler om alt det, som er godt og værdifuldt, vigtigt og sårbart. Det, vi skal værne om og hjælpe frem og de regler, vi indfører og skal følge, hvis ikke fællesskabet skal lide under enkeltpersoners mulige egoistiske handlinger.

Gennem alle samskabelsesaktiviteter går etik som hensynet til den enkelte og til det, som bliver forbrugt og den fælles gavn af alle bestræbelserne, både for de deltagende og for alle andre berørte parter. Hele tiden er der noget af værdi på spil, når der træffes beslutninger, som har konsekvenser.

Det barn, der står og føler sig glemt og udenfor, føler sig svigtet. Manglende omsorg for den svage er også et etisk spørgsmål. Den voksne, der er opmærksom på, hvad der foregår i vedkommende og forstår, hvad der skal til for at få vedkommende med og reagerer inddragende, opfører sig etisk korrekt og omsorgsfuldt i forhold til barnets tarv her og nu og måske endda dets fremtidige handlemuligheder.

Eller den voksne, der pludselige indser, at man er ved sammen at skabe noget, som uforvarende kan bringe andres liv i fare? Vedkommende må bryde ind og reagere på fejlen. F.eks. den, der opdager, at man sammen er ved at skabe et alternativ til et fodgængerfelt på skolevejen, som er idérigt, men vil betyde, at det er svært at genkende som fodgængerfelt af

de lastbilchauffører, som skal få øje på det. Man skal ikke kaste børnene ud i en trafikalsituation, der er umulig at aflæse. Mennesker agerer med etisk fremsynethed, når de bremser realiseringen af sjove, men alt for farlige idéer. Dumdristighed er ikke godt. Mod er af det gode, men dumdristighed kan bringe en selv eller andre i livsfare.

Gavn, pligt, omsorg og dyd kort fortalt

Dermed har vi allerede berørt nogle af de fire værdier, som vi opregnede ovenfor, nytte, pligt, omsorg og dyd. Vi har set, at der er dyder og laster på spil som mod og dumdristighed, og at enhver skal finde balancen mellem de to i sit eget liv. Det, som måske ser kreativt ud i fodgængerfeltet, viser sig at være dumdristigt, fordi man har stølet for meget på lastbilchaufførens overblik i rundkørslen. En voksen deltager leger med børnene i pauserne fra arbejdet med at tegne nye byrum og svinger f.eks. et barn rundt, men har overvurderet sine egne kræfter og kommer til at svinge barnet, så det kommer til skade. Hele tiden kan vi komme til at forårsage lidelse, men også lykke i andres liv. Vi har set, at der er indtryk, der forpligter, som når den voksne opdager, at et barn trækker sig i ensomhed, og man drager omsorg for at inkludere hende på en måde, som giver hende selvtilliden tilbage. Det kræver opmærksomhed, indlevelse og omsorg, måske endda kærlighed for at blive gjort rigtigt. Vi har set, at et fællesskab kræver deltagelse og ikke godt kan tåle, at nogle lukrerer på det uden at føle sig forpligtet på at bidrage med det, de kan. Og endelig så vi, at der er langsigtede og nogle gange utilsigtede konsekvenser af handling, men at man er nødt til at medtænke disse allerede, mens man handler.

Lad os samle disse mange hensyn op på den korte måde, som allerede er angivet i firedelingen mellem gavn, pligt, nærhed/omsorg og dyd. Vi kan: 1. gøre gavn og mindske skade, 2. forstå, at alle har pligt til det, som er fælles, 3. drage omsorg for dem, der har brug for det og 4. have øjne og ører åbne, så vi involverer os med holdninger, der er afstemt til situationen, så idérigdom og mod ikke slår over i dumdristigt at sætte andres liv og leved på spil.

Samlet giver det en gennemgang af etik i de udgaver, vi kender som 1. nytte- eller konsekvensetik, 2. pligtetik, 3. omsorgs- eller nærhedsetik og 4. dydsetik. Der kan være andre formuleringer af etik, men de fire dækker store dele af det, som filosofien har behandlet gennem de sidste 2500 år inden for disciplinen etik.

Lad os se på disse en for en i det følgende.

Konsekvensetik

I konsekvensetikken hæfter man sig særligt ved den del af det etiske værdifelt, som handler om, at mennesker med deres handlinger griber ind i andre menneskers liv. Mennesker har magt over hinanden og kan med den magt gribe ind i andre menneskers liv. Denne magt er ikke i sig selv et problem. Vi kunne leve et liv i isolation og afsondret fra alle andre, og da ville vi ikke opdage, hvordan vores handlinger griber ind i andre menneskers liv. Men spørgsmålet er, om det liv ville være, hvad vi kalder et menneskeligt eller endog et lykkeligt liv.

Med henblik på en fælles fremtid

Vi forbruger hver især noget, som kunne have gavnet andre. Et dagligdags eksempel fra turene ud i skoven om efteråret: Vi vil alle sammen gerne have fingre i skovens allerskønneste svampe, når efteråret nærmer sig. Jeg skynder mig ind ad skovstien og plukker de kantareller, jeg kan nå at finde, inden den mand og den kvinde med en kurv, som jeg fik øje på tidligere, også når frem til det sted, som jeg ved, kantarellerne typisk vokser på. Jeg synes, det er mit sted, fordi det er lige ved siden af mit sommerhus, men strengt taget har vi alle lyst at være heldige på svampeturen. Samlet set er det bedst, om vi gør mest muligt gavn og mindst mulig skade. Hvis vi rager til os på andres bekostning, er vi forbrugende til mere end husbehov og dermed på andres bekostning. Vi mangler accepten af andre som nogle, der har lige så stor ret til deres del, som vi har. Etik er noget af det, der sikrer, at samfundsmæssighed opstår forstået som et alternativ til dét, der sommetider er beskrevet som en naturtilstand, hvor det er alles kamp for overlevelse og dermed alles kamp mod alle i en verden med sparsomme ressourcer.

Et perspektiv, hvor man altid er indstillet på at se, hvordan ens handlinger og de beslutninger, man træffer, samtidig griber forandrende ind i andre menneskers liv, er et perspektiv, hvor man er åben for, at mennesker kan gavne og skade fællesskabet med alt, hvad det griber til. Det betyder ikke, at vi får ansvar for alle de forstyrrelser, der opstår i kølvandet på vores ageren, men det betyder, at vi skal have en opmærksomhed og forstå at bremse os selv, hvis vi kan se, at det ikke blot er unyttigt, men også skadeligt, det som vi er i færd med at gøre – og hvor vi endnu er i stand til at begrænse skaden.

Myndighed

I samskabelse med børn skal man se rammerne efter ud fra dette perspektiv, der handler om gavn og skade. Børn kan ikke i samme grad som voksne forventes at kunne overskue konsekvenserne af deres handlinger. Derfor skal de voksne bruge deres overblik til med de opstillede rammer for aktiviteten at foregribe ulykker og skærme for dumhed – og endda sikre aktiviteter til gavn for alle. Deri ligger en myndighed, hvor man er ansvarlig for nogle mennesker, der endnu ikke er nået op i en alder, hvori der kan vurderes klart ud fra værdien gavn.

Inden for disse tilpas sikre rammer kan der eksperimenteres. Børn kan f.eks. give værdifulde input til øvelser i at tænke som verdensborgere og give seriøse politiske bud på, hvordan man kan se tingene i det store perspektiv. Men når man beder børn tænke med over de store politiske spørgsmål i verden, bringer man dem ind i en sammenhæng, som man i alle andre sammenhænge forlanger myndighed til. Børn er ikke store nok til at tage selvstændigt politisk ansvar. De har af samme grund ikke direkte indflydelse gennem stemmeret. Man er dermed først politisk eller samfundsmæssigt myndig, når man er nået til sit 15. eller sågar til sit 18. år. Begrundelsen for dette er bl.a., at man netop som barn ikke har tilstrækkelig indsigt i de meget komplekse sammenhænge, der findes mellem lande, mellem generationer, mellem natur og kultur og alle de andre dele, som skal deles på en rimelig måde. Et perspektiv på gavn og skade er en abstraktion, der kræver noget af os, fordi vi skal kunne tænke mange med i spørgsmålet om, hvordan flest muligt får mest mulig gavn af de beslutninger, som træffes. Det betyder ikke, at samskabelse med børn er en leg uden alvor og perspektiv, men det betyder, at medbestemmelsen for børnenes vedkommende sker inden for nogle

definerede rammer, hvori der er taget hensyn til de videre perspektiver og konsekvenser, som børnene ikke kan overskue.

Gavn og nytte er et fremtidsperspektiv, som kræver forestillingsevne og fantasi

Konsekvensetik eller imødekommelse af værdien 'gavn' eller 'nytte' forudsætter dermed altid en øvelse, hvor man sætter den konkrete situation ind i et større perspektiv. Man gør en fraværende virkelighed nærværende, nemlig den fremtid ud fra hvilken man dømmes de handlinger, der gøres her og nu. Og ofte også den fortid, hvoraf situationen er opstået. Derfor handler konsekvensetik også om, at man ikke skal gøre sig dummere, end man er eller at lade som om, at man er en maskine, der kun kan gøre en ting uden at forholde sig til alternativer. Fortiden og fremtiden er nærværende i handlingsøjeblikket takket være vores forestillingsevne. Det er moralsk problematisk, hvis man går frem, som om fremtiden bare befinder sig i en lige linje i forhold til nutiden, og man derfor er fantasiløs og uden forestillingsevne. Da er man dummere, end det er moralsk tilladt at være. Man kan ikke udlede fremtiden af nutiden. Fremtidens menneskelighed kommer ud af vores forståelse af den som mennesker, der ikke er forudsigelige, men er frie til at vælge at lave noget om, der har vist sig at være ødelæggende. Nogle gange tager man afsked med opdragelsesprincipper, når de viser sig at hvile på fordomme, der ikke længere passer til virkeligheden. Ingen kan regne ud etisk, hvordan man bedst uddanner og danner børn til glade og myndige voksne, men man kan bruge sin sunde fornuft og dømmekraft – som for en stor del handler om fantasi og forestillingsevne. Derfor kan verden – etisk set – aldrig overlades til udregningsmodeller, men må altid medtænke en fremtid, der kommer uventet.

Når generationer mødes i samskabelse, møder man hinanden med fantasi og forestillingsevne. Ikke mindst i samskabelsen kan børns adgang til fantasiens univers derfor bidrage med unikke idéer. Samskabelsen hjælper deltagerne i retning af en abstraktion og refleksion, der på en frugtbar måde bringer fællesskabet videre. Det sker, fordi samskabelse rummer et element af leg og legende samvær. I mange henseender har dem, der har legen tættere inde på livet, nemlig børnene, en rigere adgang til at forestille sig det, man ikke kan se. Det er det allermest gennemgående træk i legen, uanset hvilken type leg, der er tale om. Også den legende udveksling, som ligger i humoren, bæres af en foregribelse af den andens reaktion, den lille overraskelse, det uventede, som viser, at man tager den anden tilpas alvorligt til, at man henvender sig på en måde, hvor man medtænker den andens forventninger og reaktioner.

I legen indgår børn, der dog nødvendigvis har mindre viden om fortiden og mindre politisk indsigt i fremtiden og samtiden. Så legen skal suppleres af det, man kunne kalde dømmekraftens fantasi og forestillingsevne for, at man kan forestille sig konsekvenser, indgreb, gavn og skade. Etisk ligger der nogle muligheder i børns perspektiv, ikke kun fordi deres fremtid ligger åben, men også fordi der er mulighed for at tænke rigere om konsekvenser, jo mere der tænkes på en legende og fantasimættet måde – men det kan bruges voksent og dog fastholdes som et rummeligt blik på tingene.

Børn kan ikke nødvendigvis overskue lige så meget som voksne, men de kan fordybe sig og med den fordybelse og opslugthed af leg og aktiviteter nå længere i nogle forestillings- og tankerækker end den travle og vanepregede voksne, som nemmere risikerer at havne i stivnede fordomme og dermed at styre direkte mod konsekvenser, som er forudsigeligt forkerte. Det barn, der bruger kroppen og sproget på nye måder, sætter ofte også voksnes

egen virkestrang og tanker i gang. Det er velkendt for de fleste, som har taget sig tid til at lytte til og betragte børn. Samskabelse med børn er inspirerende for alle kreative voksne, dvs. voksne, som er åbne for at se verden på ny.

De fremtidige generationers ve og vel

På verdensplan er vi i gang med at se vores etiske værdier efter i disse år, især i forhold til dyr og natur. Det sker ikke mindst ud fra et konsekvensetisk perspektiv. Mådehold er blevet en dyd på ny, som kræver, at vi forstår, at vi skader ved at brede os uhæmmet på andres bekostning. Formentlig vil vores samfund ændre sig i en langt mere klimabevidst retning i de kommende år. Det er en del af en ny bevidsthed om vores liv sammen med naturen og dyrene heri. Der er mange steder, som er peget ud som steder, hvor vi aktuelt spilder sparsomme og ikke-vedvarende ressourcer og skaber ubalance. Det er en konsekvensetisk tanke, der ligger bag megen miljøetik og dyreetik, når det betones, at det er i respekten for naturen eller dyrs lidelser, at vi skal finde svaret på, hvordan vi skal agere etisk korrekt, men også i en bredere forståelse af, at der på lang sigt er alt for høj en risiko forbundet med at handle, som vi gør. Konsekvenserne af en ubalance i vores naturforhold, vores forhold til dyrene eller til planter er uoverskueligt katastrofale. Derfor bliver etik også et spørgsmål om at sikre diversiteten og balancen i naturen med alle insekterne, de vilde dyr, planterne, vandet og solen. Da f.eks. veganerpartiet støttede tanken om at afskaffe minkopdræt i Danmark, gjorde de det ikke ud fra et argument om, at minkene bider hinanden i burene, det var ikke så meget minkenes lidelser, der blev fremhævet som problematiske, som det var konsekvenserne for andre dyr i naturen og for mennesker. De pegede på de 5000 mink, der årligt slap ud af farmene og ud i naturen hvert år. Og de pegede på de sygdomme, som nogle mente spredtes meget hurtigt i den type besætninger, hvor dyr går så tæt. Gavnigheden af indtægten fra eksporten af mink opvejede dermed ikke ulemperne, argumenterede de. Deres argument var konsekvensetisk, nemlig at man holdt mange dyr indespærrede på meget lidt plads og dermed risikerede smitteudbrud og sygdom med konsekvenser for andre dyr og mennesker. Konsekvensetisk regnede man sig frem til, hvilken skade en lukning versus en fastholdelse af industrien ville have for natur og mennesker. Argumentet var, at den manglende natur ender med at blive den største samfundstrussel. Samskabelse ud fra denne konsekvensetiske vurdering ligger også bag arbejdet med en række af de verdensmål for bæredygtig udvikling, som er formuleret af bl.a. FN.

Konsekvensetikken har rod i et grundvilkår ved dét at være menneske, nemlig at ethvert menneske med sine handlinger griber ind i andre menneskers og i alt levendes liv. Dermed må vi forstå den gavn og den risiko for skade, som vi som handlende mennesker påfører andre.

Pligtetik

Pligtetikens udgangspunkt er, at vi ikke er alene, og at vi derfor ikke kan tillade os at gøre en undtagelse af os selv i forhold til de fælles regler, som vi som fællesskab er enige om, og som gør vores fællesskab menneskeligt. En pligt er noget, man skal gøre over for nogen. At være pligttopfyldende betyder i bund og grund ikke andet end, at vi er sådan en, som andre kan regne med, at man overhovedet er åben for tanken om pligter og klar til at vise hensyn og klar til at opføre sig på en måde, der rækker ud over ren egoisme. Fordi vi føler os forpligtet af løfter, som vi giver andre, kommer der en stabilitet ind i vores forhold til andre. Mennesker,

der føler sig forpligtede, er ansvarlige og moralsk stillet ind under en etisk fordring. Det kan også formuleres i den såkaldte gyldne regel om, at man aldrig skal gøre mod andre, hvad man ikke vil, at de skal gøre mod én. Hvis fællesskabet muliggør den enkeltes liv, kan man ikke være en del af et fællesskab uden at gøre noget, som andre har brug for. Hvis man generelt har glæde af, at der gælder fælles regler og hensyn og desuden værdsætter de muligheder, som de giver én, så er det uetisk ikke at se, hvor man selv har pligt til at deltage i fællesskabet. Jeg kan ikke nyde godt af fri og gratis skolegang for mine børn uden også at være indstillet på at betale den skat, der skal til for at sikre børnene den rettighed. Jeg kan ikke tillade mig at synes, at reglen om, at man skal svare enhver sit, skal gælde alment, uden at jeg også forstår, at den regel er en regel, som jeg selv skal følge. Også om jeg stod i en situation, hvor det var fristende og kunne opleves som en lettelse at lade være med at betale penge, som jeg skylder. Jeg må forholde mig til min egen situation som en situation, hvor jeg skal leve op til mine forpligtelser og ikke knibe uden om af ren bekvemmelighed, når det gælder. Det får store dele af vores fællesskab til at fungere, at vi ikke engang behøver regler, men blot agerer i tillid til, at vi generelt holder vores løfter og giver tilbage, hvad vi kun har til låns.

Tyngde og tillid

Pligter lyder måske lidt til den kedelige og uoverkommelige side. Og den, der gør tingene af ren pligt, lyder måske heller ikke som den mest sprudlende type. Hvis udgangspunktet i pligten er relationen til andre mennesker og den vægt, man tillægger disse relationer, kan det se ud som om, at det personlige viger til fordel for, at man blot gør det, der forventes af en. Hvem er den person, hvad driver den person, som gør tingene, fordi han eller hun skal, den som er pligt-drevet og mere end almindelig pligtopfyldende? Er vedkommende bange for bebrejdelser, repressalier, ængstelig for, hvad andre tænker om vedkommende? Det etiske svar er faktisk tilliden, nemlig at livets største værdi er den tillid, som vi lever af at blive mødt med fra andre menneskers side. Andre menneskers mening betyder meget, ikke ud af en usikkerhed i forhold til, om man selv er god nok, men fordi det er relationerne, der er det bærende, venskaberne, kammeratskaberne, det at vise andre mennesker opmærksomhed – og behandle alle med respekt. Derfor er den, der er drevet af pligt ofte også meget ked af uretfærdighed og sætter pris på retfærdighed. Hvilken emotionalitet knytter sig da til pligten? Hvorfra kommer værdien? Det kan være ens forbandede pligt at gøre noget. Igen viser det sig, at pligten peger væk fra den følelse, som optræder som en fristelse til at agere mere egoistisk og hen imod de følelser, hvormed man føler sig kaldet til at være noget for andre. Alvoren er stor. Men selvfølgelig kan den slå om i en idealisme, som kan virke næsten for ren, som den rene selvopofrelse. Dermed kan pligtmennesket komme til at fremstå næsten selvudslettende i sin vilje til at tænke på andre før sig selv.

Der er da også forskel på at være drevet af pligt og at være drevet af lyst. Men pligten kan være forbundet med stor glæde også uden at være selvsmagende selvretfærdig. Hvis man føler sig forpligtet til at passe godt på de børn, man f.eks. har ansvar for som professionel pædagog, så er man i stand til at være så omhyggelig så muligt og få øje på de steder, hvor andre tilsyneladende har fået en forståelse af, at man har lovet noget, der skal holdes. Udefra set vil man måske opfatte pligten som en besynderlig drivkraft, men i relationen vil det snarere opleves som godhed fra den persons side, som er klar til at stå bi og ikke tænker på sig selv først.

Pligt kommer af pleje

Lidt klogere på pligten som værdifelt kan man måske blive ved at se på ordets oprindelse og medbetydninger. Det kommer af et ældre tysk ord for pligt, der også ligger i ordet pleje. Det vil sige, at det har den dobbelte betydning af noget, man plejer at gøre, dvs. det lidt rutineprægede, hverdagslige, men også pleje af en person, der har behov for det, at være klar til at tage sig af noget og at overdrage med omhu til andre, hvis der er noget, man skylder nogen. Det er således både etisk set dét at tage sig af nogen, fordi man hører fordringen og er samvittighedsfuld nok til at være der for en anden, der har brug for én, men det er også det at sætte vanen og det indbyggede mønster højt, hvor man netop ikke behøver at tænke sig grundigt om, men er klar til at gøre det etisk rigtige uden alt for meget gransken i, om man nu også har lyst til det. Lysten kommer indefra som en trang til at være et ordentligt menneske.

Pligt som etisk reciprocitet

I den gyldne regel har man som sagt etisk formuleret den grundtanke, at man ikke kan ville, at andre gør mod en, som man ikke vil, at de skal gøre mod én selv. Et eksempel på dette er brugen af ansigtsmaske i den tid, hvor pandemien hærgede. Der var i flere perioder ikke noget klart påbud om at tage en ansigtsmaske på eller præcise afstandskrav, men der var en opfordring til at vise hensyn, og hvis der samtidig er en høj grad af tillid i et samfund, er det nok. Når andre begynder at tage særligt hensyn, gør man selv gerne ligeså. Det bliver en norm, som er nem at følge, og hvor det er til fælles fordel, at alle ikke forholder sig reflekterende til normen og grunder over, om den nu også gælder dem.

Med udgangspunkt i et fælles ansvar

Pligter og forpligtelser binder mennesker sammen. I den henseende er vi alle lige og med overholdelse af pligter, viser vi ethvert menneske respekt. Pligtetisk betyder det alverden, at vi har givet hinanden ord på noget. Vi har lovet noget, som vi føler os forpligtede på. Ethvert samskabelsesprojekt vil være med til at danne et fællesskab af noget, man er sammen om. Dermed behøver man ikke at have kendt et andet menneske særligt længe, førend forpligtelsen på det fælles opstår, og man går sammen om det i det fællesskab, der dannes. Det sker umiddelbart mellem personer, der samskaber. Pligtetisk hæfter man sig ved, at dette fællesskabs forudsætninger ikke er følelser af sympati, men at det er følelsen af fælles ansvar. Vi kan dermed samskabe med mennesker, som ellers kan virke ganske fremmede. Den person, der kan tage ansvar, er en person, som rummer dét, vi sommetider kalder personlig integritet eller blot det, vi kunne kalde en persons midte. Noget hos personen, noget udtalt, vækker vores tillid og gør, at vi tør læne sig op ad dette menneske. En sådan fordeling – hvor folk er klar til at tage ansvar og påtage sig forpligtelser – optræder oftest som en ikke-formel ramme. Den er ikke skrevet ned og aftalt på forhånd. Nogle gange er der behov for det, f.eks. fordi man deler oplysninger, som har en vis fortrolighed, og som man derfor skriver under på og samtykker til må deles med andre på bestemte betingelser. Men etisk set er fællesskabet af ansvarlige individer ikke et kontraktligt, juridisk forhold mellem borgere og individer, men et menneskeligt fællesskab, som er med til at give os tryghed og mod på at læne os op ad andres hjælp, støtte og inspiration. Pligt-fællesskabet bæres af respekten for de personer, som viser sig ansvarlige, og som alene som deltager i et fælles projekt kan forventes at udvise solidaritet og hensyn.

Nærhedsetik

Ligesom vi så for konsekvensetik og pligtetikens vedkommende, får nærhedsetikken noget frem i værdifeltet, noget af en elementær betydning. Som allerede beskrevet udpeger konsekvensetikken vigtigheden af en medtænkende forestilling, hvor man forsøger at forstå, hvad det andet menneske er tjent med på lang sigt. Man hæver sig lidt op over den konkrete situation og ser det i et større nytteperspektiv eller ud fra, hvad slags gavn det hele kan gøre. Pligtetikken viser på sin side, at mennesker også er i stand til at hæve sig op i en refleksion over, hvad de skylder andre mennesker og er forpligtet af. Pligtetisk får vi blik for de eventuelle fristelser, der er til at tænke på sig selv først eller tænke på sig selv som en person uden forpligtelser og bånd til andre mennesker, men vi får også blik for, at normerne og tilliden virkelig holder sammen på meget – og til næsten ingen penge. Tillid er billig, kontrol er dyrt, som det ofte er fremhævet. Mennesker, som føler sig bundet af det menneskelige bånd, der opstår i respekt og ansvar, lever forpligtet og er til at regne med.

Når vi kommer til nærhedsetikken, handler det mindre om at hæve sig op over en situation og mere om at turde åbne øjnene for dét meget konkrete menneske, man står over for. Etik bliver nærheden vigtig, når man forstår, at mening opstår af, at livet kommer tæt på i skikkelse af noget, der har en forgængelighed og sårbarhed. Respekten for den ligeværdige vens rettigheder er vigtig, men i omsorgs- eller nærhedsetisk forsøger man at få alle de menneskelige relationer med, hvor der ikke er lighed i udgangspunktet.

Natalitet eller fødsel som et fælles vilkår, der kræver nærhed

Nærhedsetisk medtænkes den svaghed, som man ikke kan gøre for og ikke nødvendigvis har kræfter til at afhjælpe – og som derfor kalder på, at menneskelighed er at være dem nær, som er nogens næste. I en næstekærlig forstand er ethvert menneske jo ens næste – og med det forstås, at vi står enhver nær, som vi mere eller mindre tilfældigt måtte være i nærheden af, når de har brug for os, og vi er dem, der kan hjælpe. Nærhedsetik er ikke begrænset til at handle om næstekærlighed eller endog en kristen etik. Det handler om de mange forskellige måder, vi kan blive afhængige af hinanden ud over de forhold, hvor vi altid lever som forbundne, sådan som allerede pligtetikken pegede på. Umiddelbart virker nærhedsetikken måske mindre relevant for spørgsmålet om samskabelse med børn, men vi skal straks vende tilbage til, hvor det har særlig relevans. Umiddelbart er nærhedsetikken en omsorgsetik, der handler om at være nogen nær, som har særlige behov – om det etiske ansvar, der opstår, når sygdom eller ulykke pludselig rammer eller derved, at vi står i en af de menneskelige situationer, der handler om fødsel og død. Vi kan få brug for andre og har hele tiden brug for andre, når det handler om menneskelig fødsel og død. Vi har brug for andres omsorg for at blive mennesker, når vi er spæde, men i videre forstand kan man også tale om, at vi livet igennem er afhængige af andre, hvis der skal lidt 'fødselshjælp' til i overført betydning, altså hvor vi er afhængige af andres indlevelse og medleven for at få adgang til noget i os selv, som andre bedre kan se, end vi selv kan. For at blive en elskelig person skal man måske blive set på med et kærligt blik? Eller kan vi overhovedet få gode idéer, hvis der ikke er nogen, der kigger forventningsfuldt på vores umiddelbare fremtid? En fødsel eller med et fremmedord – natalitet – der er det ord, som den tysk-jødiske filosof Hannah Arendt, der flygtede til USA under Anden verdenskrig, bruger om fænomenet, kan også beskrive alt det, som vi får forærende gennem samværet med andre. Det vil sige det værdifulde, som nok har med os at gøre, men som vi ikke selv kan råde over og gøre os til herre over. På den måde kan man sige,

at fødsel allerede viser sig deri, at man, når man taler, kommer i tanker om ordene og bliver i stand til at udtrykke sig, fordi der er nogen, der lytter og venter på, hvad man vil sige. Når vi er kreative med ord, altså bare får taget på virkeligheden ved at beskrive den med ord, så er det kun muligt i og med, at vi formulerer os over for nogen, som gerne skal have dét at vide, som vi selv mener at have forstået. Børn erfarer dette stærkt og har det ofte i mere frisk erindring end voksne, hvis udtryksevner er mere udviklede. Børn, der for nyligt har lært at tale, bruger ordene til at magte tingene og tilegne sig verden, både når de først lærer at udtrykke sig overhovedet, men også videre, når de f.eks. skal genfortælle noget oplevet eller gengive en drøm. Det kræver, at der er nogen der lytter og gerne vil forstå. Enhver tanke kan siges at være spæd, indtil den er artikuleret og udtrykt. Hvis man ovenikøbet føler sig forstået, dannes der et lille fødselsøjeblik, hvor man faktisk kan tale om, at selvet afsløres eller åbenbares.

Nærhedsetisk kan man således udpege etikken som det allerførste sted, hvori mennesker bliver til mennesker. Vi kan ikke få en identitet, et selv, hvis ikke vi har lejlighed til at udtrykke os over for andre og derudover føle os set og måske endda accepteret, som vi er. Derfor er nærhedsetikken også sommetider beskrevet som en ontologisk etik, en etik, som kommer før alt andet, en etik om væren (ontologi er læren om væren) før alt det værende.

Ganske vist fødes vi jo i biologisk forstand tidligere end dér, hvor vi møder den første accept, men menneske bliver vi først, når vi lærer os selv at kende i samværet med andre. Den etiske fødsel er anderledes end den biologiske fødsel, fordi den handler om mødet med de personer, der kærer sig eller drager omsorg for en.

Sårbarhed eller råstyrke?

Dette spæde, som dukker op i de personlige relationer, i samværet og samtalen, behøver ikke at være sårbart eller skrøbeligt. Det kan også være noget unikt hos personen, som kommer til syne i hele den måde, som den anden udtrykker sig på – i ord, men også i gebærder, i de skridt, som man hører, når vedkommende går forbi. Men at blive genkendt og endda accepteret med dét, som man er, er etisk set og menneskeligt set lykkeligt. Selv om det livsmod og engagement, som man udviser som person er afhængigt af, at man oplever sig værdsat, forstået, set og hørt, så er det ikke en afhængighed, som er problematisk eller gør en svag og sårbar. Livsmodet er måske den ene ressource og råstyrke, som man har, hvis det ydre falder sammen omkring en. Diskussionen af etikken kredser om dette og om spørgsmålet om, hvorvidt det er spædt og sårbart eller rigt, varieret og unikt.

Sandsynligvis er det begge dele på én gang. Går det til grunde, kan det være vanskeligt at genfinde, men samtidig ser man, at mennesker klarer det umulige og klarer sig igennem de mest usle og ulykkelige situationer uden, at lyset og livet i øjnene slukkes.

Håb og tillid

En måde at tale om de nære relationers etiske betydning på uden at havne i modsætningen mellem svagt og stærkt består i at notere sig de holdninger eller den atmosfære, som nærheden opstår og trives i. Det dækker ordet tillid også over. Tillid betyder flere ting eller bruges om meget forskelligt, og vi har allerede set tilliden som den gensidige forventning om integritet i afsnittet om pligtetik. Men tillid kan også bruges om noget, der ligger før dette at stole på, hvad den anden siger, nemlig som en grundlæggende eller elementær tillid, der har mere med tryghed end med egentlige forventninger at gøre. Tillid kan bestå i blot dette at

bevæge sig frem for at blive imødekommet. Tillid er som grundlæggende holdning dét, at man er tryk nok til, at man ikke nøjes med at klare sig selv. Der er mennesker, som helst ikke vil være afhængige af andre og ikke bryder sig meget om at bede om andres hjælp. Men som gerne vil holde af og holdes af alligevel. Vi oplever forhåbentlig alle kærligheden og kommer dermed tæt ind på livet af bestemte andre mennesker. Det er de måder, som livet, om vi vil det eller ej, kommer tæt på og afgør vores skæbne. Etisk får man den side af menneskelivet frem med nærhedsetikken, der handler om, at vi forstår verden, når vi tør give os hen til andre mennesker – især i kærligheden, men også ud over denne. Det er de omfattende situationer, vi står i, hvor vi har med et andet menneskes liv at gøre, og hvor vi, som K.E. Løgstrup formulerer det, altid holder noget af den andens liv i vores hænder.

De nære relationer

Ligesom der findes en nærhedsetik, findes der også et spørgsmål om afstand og etik. Hvordan kan man forsvare at interessere sig og kære sig særligt om de mennesker, man er tæt på og hvis liv, man naturligt følger med i og som er med til at danne ens personlighed meget tidligt – handler etik ikke om at give alle mennesker lige behandling og lige vægt og andel i det gode? Dette spørgsmål viser, at værdifeltet netop rummer en flerhed. Man skal være i stand til at abstrahere fra øjeblikket og forstå, at ens handlinger og beslutninger kan danne præcedens. Men man skal også være i stand til at stå bestemte udvalgte mennesker bi, fordi relationen til dem er unik og fordi de måske endda elsker en. Man skal kunne være der, hvis man er den rigtige til at hjælpe og støtte. Det gælder i rollen som forælder og barn, i rollen som ven og kammerat, som kollega eller vidne. Man er ikke altid selv herre over, hvornår der er behov for assistance. Men kommer man til at stå nogen nær, må man forstå at være denne nær i nøden. Med børn og samskabelse vil der bestandigt opstå kortvarige intense øjeblikke, hvor man kan 'føde' nye muligheder sammen, hvis blot man har den rette konkrete opmærksomhed over for det unikke i den enkelte person. At føle sig set og værdsat med dét, man kommer med, kan gøre hele forskellen for det enkelte barn i samskabelsen. Ikke to børn er ens, og man skal være et barn nær på forskellige måder, som kræver en fortolkning og en indsigt i det unikke barns liv. Det er en nærhed, der er etisk næring i.

Dydsetik

Den sidste side af etikken, som vi skal bringe ind, handler om dyder, dvs. om de livsholdninger, som skal indarbejdes, hvis vi skal lykkes med det gode liv. Når det er vigtigt at få disse med, har det at gøre med, at værdi, som vi så det i nærhedsetikken, ofte handler om at behandle folk forskelligt og også selv finde en unik balance i ens eget liv i forhold til at være etisk handlende. At være retfærdighed, modig, generøs, storsindet osv. er livsholdninger, som vil se forskellige ud i forskellige liv. Det er personlige dyder i den betydning, at enhver må finde frem til en balance i livet, hvori man kan siges at leve op til et ideal. Idealerne er fællesmenneskelige, men de vil nødvendigvis få kulturelt og historisk meget forskellige udtryk. Det betyder, at etik også handler om forskelle og om at give plads til stor forskellighed for at sikre, at alle behandles lige godt. Mens vi om nærheden så, at vi med den rykkede ind i kærlighedens sfære, rykker vi med dyderne tilbage i en mere universel kategori, hvori enhver kan dannes som verdensborger i en stræben efter at virkeliggøre idealer for menneskelighed. Disse er universelle, men får meget forskelligartede udtryk og er meget varierede kulturelt,

endda i en grad, hvor vi i kultursammenstødet for alvor bliver klar over, hvilke dyder, vi selv er trænet mest i.

De kristne kardinaldyder og antikkens dydsetik

De kristne livsholdninger, tro, håb og kærlighed (Paulus), er én formulering af dyderne, den græske filosofis, og særligt Platons dialoger og hans elev, Aristoteles' etik, er en anden, som stadig indgår i især den vestlige filosofis forståelse af grundlaget for menneskelig værdi. De antikke dyder i den klassiske græske tradition hos Platon og Aristoteles er klogskab, mod, mådehold og retfærdighed. Sammen med tro, håb og kærlighed er disse i alt syv dyder blevet fremhævet siden den tidlige middelalder som selve vejen til at overkomme menneskelig synd og egoisme. Modsætningen mellem de antikke og de kristne dyder er, at man i den græske filosofi lægger vægt på, at værdier eller dyder som retfærdighed, mådehold og mod skal trænes og opøves gennem uddannelse og dannelse, mens man i kristendommen og i øvrigt i alle de store verdensreligioner lægger vægt på, at dyder og dygtighed kommer med en åbenhed for noget af værdi uden for en selv, noget guddommeligt eller givet – som man står i et mere modtagende og taknemmeligt forhold til, noget som er en gave, man har fået til låns. I kristendommen er den livsholdning vigtig, som bl.a. førnævnte K.E. Løgstrup har formuleret i ***Den etiske fordring***, nemlig at man skal forsøge i forholdet til andre mennesker at leve på en måde, der vidner om, at man har forstået, at man selv har fået livet som en gave. Et liv, der er etisk set godt, leves således ikke som et liv, hvor man forlanger og kræver nogle bestemte ting af andre, eventuelt i en insisteren på, at en kontrakt må have to parter, der begge lever op til det forventede. Livet som en gave betyder, at man med en forståelse af det gode i ryggen virker på en måde, der baner vej for mere godhed og menneskelighed. Man opfører sig ikke over for andre som om, at man har ret til at få tilbage, hvad man selv har givet og investeret, men tør give sig hen i en forståelse af, at livet er mere end dét, man har kontrol over. Dermed er en dyd eller en livsholdning heller ikke en, man kan prale med eller gøre sig til af. Den skal vise sig i handlingen og altid komme den anden til gode. Man skal ikke være godgørende ud fra et ønske om, at andre skal blive imponeret over den godhed, man udviser eller ud fra en kalkuleren af den gyldne regels princip. Livet er ikke et noget for noget, men fuld af situationer, der er ubestemte, indtil vi bringer det gode ind i dem ved at være andre nær.

Dermed har dydsetik med dét, vi i dag ville kalde motiver at gøre. Den er et mere pædagogisk eller psykologisk perspektiv på etik, fordi den handler om selvudfoldelse – men en selvudfoldelse og en udvikling af et selv, hvor man er i stand til at se ud over sig selv, i stand til at vise storhed og mildhed og dyb accept af andre mennesker. Det er at unde andre alt i forhold til livet.

Dyd er ikke snerperi

Ligesom med pligten skal vi måske få en fordom om det dydige ud af billedet. Pligtetik handler ikke om det pligtopfyldende dydsmønster, ligesom dydsetik ikke handler om snerpet, dydig eller ren i en seksuel forstand, altså om uskyldig og dydig over for udsvævende lastefuld. Dydsetik er ikke et tamt fokus på det korrekte. Dyd betyder dygtighed og duelighed forstået som de livsholdninger og de karakteregenskaber, som viser sig mest duelige på lang sigt. En dyd kan trænes og skal trænes, mens andre dele af etikken er mere medfødt eller intuitiv, f.eks. følelsesmæssig indlevelse og medleven.

Med dydsspørgsmålet kommer vi tættere på spørgsmålet om lykke, det vellykkede, det duelige og sågar det dannede. Ligesom med pligten kan det lyde stift med dydigheden. Smalt og stift. Men i den etiske tradition er der meget mere end fromhed og snæverhed at forstå ved det dydige. Den dygtige samskabelse er den samskabelse med børn, hvori man måske går mindre op i resultatet og mere op i, hvordan den måde, man er sammen på og sammen udfordrer hinanden på, trækker enhver i en ny retning, hvori man kommer dygtigere ud af øvelsen. Det kræver, at sagen, som man samles om, er vigtig nok til, at enhver får lyst at lægge kræfter i og involvere sig med alt det, vedkommende har lært, og med ideer og nysgerrighed til at udfordre sig selv yderligere. Dydsetik har altid haft indbygget i sig en pædagogisk ambition. Den er den værdi, hvormed man formes og selv er med til at forme de næste generationer, bl.a. ved at børn spejler sig i de voksnes handlinger. Etik skal læres, og meget af det foregår ved det, vi kalder mesterlære.

Samskabelse som dyd?

Samskabelsen er interessant fra et dydsetisk perspektiv, fordi den så tydeligt er et rum for træning i at danne gode fællesskaber. Hvis dem, der inviteres ind, får at vide, at alene fællesskabet er formålet, bliver det derimod ikke til meget. At være sammen bare for at komme hinanden ved – at forveksle samskabelse med teambuilding f.eks. er en misforståelse. Dem, der samles, er nødt til at have en tilpas vigtig sag at samles om og prøve kræfter med – ellers kommer de livsholdninger ikke i spil, som vi kalder dyder. Der er nødt til at være opgaver, der tager en fangen, hvis man skal mobilisere så meget af sig selv, at man kommer mere moden og klogere fra øvelsen. Menneskesynet i en dydsetik er mindre dét, som vi så i nærhedsetikken, nemlig at vi er sårbare, og mere dét, at vi er undervejs og altid lærende eller i en stadig forandring som mennesker. Vi er ikke færdigt udviklede – og vi udvikler os, når der er noget uden for os selv, som ikke blot er værdifuldt i sig selv, og som derfor skal tages vare på, men også så vigtigt for os, at vi sætter kræfter ind på at få en opgave til at lykkes. Dydsetik er dermed en etik, som handler om at få opgaver, som forlanger en indsats af os. Dydig er man ikke nødvendigvis, når man ofrer hensynet til sig selv og kun tænker på andre. Dyd har også at gøre med, at man er indstillet på at se sine egne begrænsninger og styrker i øjnene og overkomme sine svagheder og bruge sine styrker på måder, der er til glæde for andre. Blandt de vigtigste laster at undgå er derfor ikke kun ondsindethed, men også størrelser som mental dovenskab, sløseri, dumstædighed, griskhed, magtbrynde, dvs. måder, hvor man ikke tager sig tilstrækkeligt sammen etisk set – gør sig mindre duelig, end man burde. Etik handler på den måde også om at gøre sig umage med dét, man gør.

Perfektionering og det gode fællesskab

Når dyderne er med til at træne os i at være mennesker, der kan opnå store ting sammen, så er der tale om en perfektionering, en træning, en aktivitet, hvori man kan excellere eller fremtræde og udmærke sig. Umiddelbart kan man tænke, at det da ikke længere handler om etik, men om individuel lykke og vellykkethed i livet. Men hvis man tænker sig, at mennesker skabes gennem deres handlinger, deres netværk, deres virke og værker, så er perfektionering og samskabelse samtidig en dannelse og skabelse af mennesker, som ikke bliver etisk kapable uden at indgå i vellykkede fællesskaber. Dydsetikken i den antikke form hænger da også sammen med en tanke om det gode fællesskab som en nødvendighed for at kunne

blive et godt menneske. Det begynder med, at vi kan finde ud af at se os selv i øjnene og være venner med os selv, siger Aristoteles f.eks. (Den nikomacheiske etik).

Dermed skal den, der har et medansvar i samskabelse med børn – af etiske grunde – starte med at være venner med sig selv i den betydning, at vedkommende skal være indstillet på at gøre sig umage. Vedkommende skal sætte en ramme, hvori der lægges op til, at man gør sig umage og ikke indgår i arbejdet på en sløset måde eller handler på skrømt. Det kan ses og mærkes af dem, der træder ind i samskabelsens rum, om det er et sted, hvor opgaverne er tilpasset de mennesker, som er klar til at gøre sig umage.

Sådan opstår værdi også – i et rum med omhu, hvor der er alvor i legen, hvor det gælder noget, som man kan samle sig om. Dyder opstår i mødet mellem på den ene side mennesker, der har anlæg og på den anden side de opgaver, der udfordrer deltagerne tilstrækkeligt til, at de gør sig umage og dermed udviser dygtighed og omhu.

Opsamling

Med gennemgangen af gavn, pligt, nærhed og dyd har vi fået flere etiske vinkler på samskabelse med børn. Som det er fremgået, er etik et bredt felt, men i samskabelse med børn er følgende peget ud som væsentlige værdier at tage vare på:

- 1 den **fantasi**, hvormed man kan forestille sig både dem, der har **gavn** af samskabelsen og dem, den måtte gå ud over
- 2 den **respekt**, med hvilken man indgår i relationer til nogle mennesker, som man har **forpligtet** sig over for og står ved sin **pligt** overfor
- 3 den **omsorg**, hvormed man viser sig som næste i en situation, hvor man bliver vidne til og kommer en anden **nær**, der har brug for en
- 4 den **omhu**, med hvilken man engagerer sig og viser **dygtighed** i fælles sager, der er med til at bringe både verden og os selv videre.

Litteratur og referencer

K.E. Løgstrup (1905-1981), *Den etiske fordring*, Gyldendal/Klim 1956.

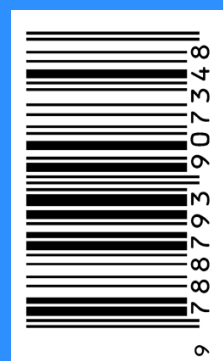
Aristoteles (384 - 322 f.Kr.), *Den nikomacheiske etik*, Det lille forlag, 1996.

Hannah Arendt (1906-1975), *Det menneskelige vilkår*, Gyldendal 2006.

Anne Marie Pahuus (1970-), "Nærhedsetik" i *Filosofisk etik* - Normativ etik, praktisk etik og metaetik, Aarhus Universitetsforlag 2011.

André Comte-Sponville (1952-), *En lille bog om store dyder*, Samleren 1998.

CoC.
Playful
Minds

Anne Marie Kragh Pahuus *'Etik i samskabelse med børn'*